

TILLSYN

Nr 1/06

KEMI
KEMIKALIEINSPEKTIONEN

Kemikalier i leksaker

Inspektionsprojekt 2005

www.kemi.se

Best.nr. 510 838
Sundbyberg i september 2006
Utgivare: Kemikalieinspektionen
Beställningsadress: tel: 08-59 33 35,
fax: 08-50 59 33 99, e-post: kemi@cm.se

Kemikalier i leksaker

Inspektionsprojekt 2005

Ett inspektionsprojekt i samarbete med Konsumentverket

Innehållsförteckning

<i>Sammanfattning</i>	4
<i>1. Bakgrund</i>	5
<i>2. Leksaker</i>	5
2.1 Definitioner	5
2.2 Kemikalier i leksaker	6
<i>3. Handeln med leksaker</i>	6
<i>4. Regler som gäller leksaker</i>	6
4.1 Leksaksdirektivet	7
4.2 Kemikalielagstiftningen	8
4.3 REACH – en ny kemikalielagstiftning inom EU	9
4.4 Kosmetikadirektivet	10
<i>5. En giftfri miljö</i>	10
<i>6. KemI:s tillsyn av företag</i>	10
6.1 Systemtillsyn för varor	11
<i>7. Inspektionsprojekt 2005 - Kemikalier i leksaker</i>	11
<i>8. Genomförande av inspektionsprojektet</i>	11
8.1 Val av representativa företag	11
8.2 Inspektion av företagen	12
8.3 Analys av kemiska ämnen i vissa leksaker	13
<i>9. Resultat av inspektionsprojektet</i>	13
9.1 Om företagen	13
9.2 Företagens kemikaliekunskap	14
9.3 Leksaker med innehåll av farliga kemiska ämnen	16
<i>10. Diskussion och slutsatser</i>	17
10.1 Bristande kemikaliekunskap hos många företag	17
10.2 Leksaker med innehåll av farliga ämnen	17
10.3 Mer information behövs	17
10.4 Inspektionen av varor är viktig	18
10.5 Framtida handel med leksaker	18
<i>Bilagor</i>	19
Bilaga 1: Inspekterade företag	19
Bilaga 2. Regler som omfattar kemikalier i varor	20
Bilaga 3. EN 71-standarder för leksakers säkerhet	22

Sammanfattning

Barn är känsligare än vuxna för kemikalier. Leksaker behöver därför vara särskilt säkra, både när det gäller fysisk säkerhet och kemiska hälsorisker, jämfört med andra produkter.

I Sverige finns i dag cirka 70 företag som importerar och tillverkar leksaker. Kemikalieinspektionen (KemI) inspekterade 30 av dessa företag under 2005 i ett samarbetsprojekt med Konsumentverket. KemI besökte företagen och ställde frågor om företagets verksamhet, om gällande kemikalierregler samt om kemikalieinnehåll i de egna leksakerna. Leksaker från vissa av företagen testades också på sitt kemikalieinnehåll.

Det visade sig att många företag har bristande kunskap när det gäller kemikalier i leksaker. Bristerna gäller både vilka regler som finns och vilka kemikalier de egna produkterna innehåller. Företagen förlitar sig på CE-märket och tror felaktigt att det garanterar kemikaliesäkerhet. Många av de inspekterade företagen varken frågade sina leverantörer om leksakerna var fria från förbjudna eller begränsade ämnen, eller krävde information om kemikalieinnehåll.

För varor som innehåller eller är behandlade med farliga kemiska produkter, och som på grund av sina egenskaper kan befaras medföra skador på människor eller miljön, finns ett informationskrav i 14 kap. 8 § miljöbalken resp. 3 § förordning (1998:941) om kemiska produkter och biotekniska organismer. Denna regel var bara känd hos en tredjedel av företagen. Okunskap om denna regel innebär att viktig information om t.ex. innehåll av allergiframkallande konserveringsmedel inte når fram till konsumenterna.

Kemikalieinspektionens inspektörer hittade vid inspektionerna tre leksaker som var olämpliga eller direkt farliga. Hos ett större företag framkom att alla luftmadrasser och större pooler de säljer innehåller mjukgöraren DEHP i stora mängder (30 procent). DEHP kommer att totalförbjudas i leksaker fr.o.m. 17 januari 2007 på grund av att ämnet bedöms av EU som reproduktionsstörande.

Ett av de andra större företagen sålde pennor som innehöll lättflytande mineralolja. Mineralolja kan, om den är riktigt lättflytande, ge kemisk lunginflammation om den sväljs. Mineraloljan i pennan var dock för trögflytande för att kunna ge sådana lungskador. Företaget valde ändå att sluta sälja pennan. Dessutom hittades vid analys av pastellkritor höga halter av bly och krom. Den svenske importören hade certifikat från leverantören, som visade att kritorna uppfyllde leksaksstandarden EN 71-3. I denna standard anges gränsvärde för migration av bl.a. bly och krom. Migrationsvärdena i certifikaten var betydligt lägre än de tillåtna gränsvärdena. När kritorna skickades till ett ackrediterat laboratorium för analys uppmättes migrationsvärden som överskred det, enligt leksaksstandarden, tillåtna värdet med över 20 gånger. Företaget valde att dra tillbaka kritorna från marknaden.

Inspektionen visar ett tydligt behov av ökad information om kemikalier i leksaker för att förhindra att människa eller miljö påverkas negativt av kemiska ämnen i leksaker. Branschorganisationerna har en viktig uppgift att fylla när det gäller informationsspridning. Men framför allt är det företagen själva som behöver öka sin kunskap, både om vilka regler som gäller för leksaker och om vilka kemikalier som leksakerna innehåller. Företag som aktivt söker kunskap är bäst rustade när nya regler, bl.a. den nya kemikalielagstiftningen REACH, kommer.

1. Bakgrund

Leksaker är avsedda att användas av barn och unga individer. Eftersom barn är känsligare än vuxna för kemikalier måste leksaker vara särskilt säkra, både vad gäller fysisk säkerhet och kemiska hälsorisker. För att säkerställa en hög säkerhet hos leksaker finns det en särskild lagstiftning för leksaker och även vissa andra regler för begränsning av kemikaliers användning i leksaker.

Både Kemikalieinspektionen (KemI) och Konsumentverket har uppmärksammat brister i kemikaliekontrollen hos de företag som sätter ut leksaker på marknaden. Det är därför angeläget att kontrollera att dessa företag följer lagstiftningen om kemiska ämnen i leksaker. Av den anledningen har ett inspektionsprojekt, riktat mot leksaksföretag, genomförts under 2005. I denna rapport redovisas resultatet från projektet. Som ett komplement redovisas även de regler och miljömål som gäller för kemikalier i leksaker.

2. Leksaker

2.1 Definitioner

Leksaker är en mycket heterogen produktgrupp som innefattar såväl kemiska produkter som andra produkter (varor). Definitionen är betydelsefull eftersom det finns ett obligatoriskt system för märkning av kemiska produkter, men inget systematiskt märkningskrav för kemiska ämnen som ingår i en vara.

Med **leksak** avses enligt leksaksdirektivet¹ alla produkter eller material som utformats eller är klart avsedda som leksaker för barn under 14 år. Den faktiska användningen av varan avgör om den betraktas som leksak.

Med **kemisk produkt** menas ämnen eller beredningar. Beredningar är blandningar eller lösningar av två eller flera ämnen. Exempel på leksaker som betraktas som kemiska produkter är leror och färger, fler exempel finns i bilagan till förordning (1998:941) om kemiska produkter och biotekniska organismer.

De flesta leksaker betraktas enligt regelverket som varor. Varorna består av olika material och kombinationer av material, som i sin tur innehåller kemiska ämnen.

Barnavårdsartiklar definieras som produkter som sammanfattningsvis underlättar barns avslappning och sömn. Se hela definitionen i direktivet 76/769 om begränsning av ftalater i barnavårdsartiklar.

Andra produkter än leksaker

Det är bra att vara uppmärksam på att det även finns andra produkter än de som definieras som leksaker som kan användas av barn och medföra direkta risker för barn. Exempel är muggar och leksaker som innehåller s.k. tvåfasssystem, en färgad vätska och en ofärgad vätska, som har visat sig innehålla farliga mineraloljor. Om en sådan mugg går sönder och innehållet dricks i även mycket små mängder finns det risk för allvarlig kemisk lunginflammation. För kemiska produkter som innehåller lättflytande mineralolja finns stränga förpackningsregler om barnskyddande förslutning och kännbar varningsmärkning då de säljs till konsumenter. Detta gör att man kan ifrågasätta lämpligheten i att en leksak innehåller sådan mineralolja om det finns risk för att leksaken kan gå sönder och mineraloljan då kan komma ut.

¹ Direktiv 88/378/EEG om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om leksakers säkerhet.

2.2 Kemikalier i leksaker

Många kemiska ämnen som finns i leksaker kommer förr eller senare i kontakt med människor och miljö. Störst risk för spridning finns naturligtvis i de leksaker som är kemiska produkter som ex. färger och leror jämfört med de leksaker (varor) där ämnena är bundna till materialet. I vissa fall kan ändå ämnen oavsiktligt frigöras även från materialen. Olika former av yttre påverkan kan ha betydelse för om ämnen frisläpps, t ex tvätt, slitage, UV-strålning och olika väderfaktorer.

Leksakernas livslängd är ofta kort och de byts ut i en snabb takt. När leksakerna kasseras kan kemiska ämnen frigöras och innebära risker för människors hälsa och för miljön. Det är därför viktigt att uttjänta leksaker tas omhand på ett säkert sätt och att det finns ett livscykelperspektiv när nya leksaker tillverkas.²

Det finns ingen centralt samlad kunskap om vilka material och kemiska ämnen som ingår i leksaker eller som leksaker är behandlade med. Varor är i allmänhet inte försedda med innehållsdeklaration som redovisar sådana uppgifter. De som bäst ska känna till den kemiska sammansättningen i leksakerna är tillverkarna själva.

Tillsatsämnen

Leksaker kan bestå av olika material som t.ex. plast, gummi, textil, metall, trä och papper. Materialet kan innehålla ämnen som är tillsatta för att ge materialet vissa egenskaper. Exempel är tillsatser av flamskyddsmedel och mjukgörare i plast, impregneringsmedel i textilier eller garvningsmedel i läder. I vissa leksaker kan det också ingå kemiska ämnen eller beredningar som är väsentliga för varans funktion. Exempel är batterier som innehåller bl.a. metaller eller lysstavar av plast som innehåller vätska med ftalater.

3. Handeln med leksaker

I Sverige finns cirka 70 företag som levererar leksaker. Endast en mindre andel av leksakerna produceras i vårt land. De flesta leksaker importeras i dag till Sverige från Kina. Läs mer om varifrån de svenska företagen importerar sina leksaker i kap. 9.1 *Om företagen*.

I takt med att den svenska produktionen av leksaker minskar och varuflödet från andra delar av världen ökar, minskar också produktkunskapen hos företag i Sverige. De svenska företagen blir beroende av kompetensen hos sina utländska moderbolag och leverantörer och den information som de lämnar. Det ställer nya krav på företag i Sverige att kritiskt granska och kontrollera uppgifter samt värdera den information om produkterna som de får av leverantörerna. I annat fall ökar risken för att ämnen som är begränsade eller förbjudna i Sverige och EU återigen kommer i omlopp och i värsta fall orsakar hälso- och miljöproblem.

4. Regler som gäller leksaker

Det finns flera olika regelverk som berör leksaker. Alla produkter som konsumenter kommer i kontakt med ska enligt produktsäkerhetslagen (SFS 2004:451) vara säkra vid användning. Dessutom finns särskilda regler om leksaker i leksaksdirektivet som har införlivats i Konsumentverkets föreskrifter (se 4.1).

Vissa särskilt farliga ämnen är begränsade genom kemikalielagstiftningen, och dessa regler gäller i förekommande fall även för leksaker. När det gäller kosmetiska produkter som är avsedda för barn,

² Se regeringens mål om giftfria och resurssnåla kretslopp samt regler (Proposition 2004/05:150).

t. teatersmink, så gäller reglerna om kosmetiska och hygieniska produkter vid sidan av reglerna om leksaker. Även för elektriska och elektroniska produkter finns det speciella regler förutom leksaksreglerna.

4.1 Leksaksdirektivet

För leksaker gäller lagen (SFS 1992:1327) om leksakers säkerhet (Leksakslagen) och förordning (SFS 1993:971) om leksak måste uppfylla i fråga om skydd för hälsa och säkerhet finns beskrivna i leksaksdirektivet (88/378/EEG). Direktivet är infört i Konsumentverkets föreskrifter (KOVFS 1993:9).

Enligt leksaksdirektivet får leksaker inte innehålla farliga ämnen eller beredningar i mängder som kan medföra hälsorisker för barn som använder leksakerna.

Leksaksdirektivet hänvisar till EUs substans-³ och preparatdirektiv⁴ för att specificera vad som menas. Båda direktiven har förts in i Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 2005:7) om klassificering och märkning av kemiska produkter.

Standarder

Leksaksdirektivet är ett s.k. nya-metodendirektiv. Det innebär att säkerhetskraven som anges i direktivet kan preciseras genom europeiska standarder som utformas av standardiseringsorgan på uppdrag av Europeiska kommissionen.

I standarderna ställs krav som styr användningen av både material och vissa kemikalier i leksaker. En betydelsefull standard för leksaker är SS-EN 71-1, som bl.a. reglerar mekaniska och fysikaliska egenskaper hos leksaker (bilaga 2). I standarden om flamsäkerhet (EN 71-2) ställs generella krav om att leksaker ska vara svårantändliga, med gränsvärden för bränntid, flammans spridningshastighet och hur stor del av leksaken som ska kvarstå efter eventuell brand. En annan standard täcker migration av åtta ämnen (EN 71-3), där specifika krav ställs på hur mycket av respektive ämne som får avgå från leksaken.

Det finns även standarder kopplade till leksaksdirektivet som rör kemiska ämnen i leksaker, se bilaga 3.

CE-märkning

Genom att CE-märka en leksak garanterar tillverkaren att den uppfyller leksaksdirektivets väsentliga säkerhetskrav. Om de standarder som är knutna till direktivet är uppfyllda antas att de väsentliga säkerhetskraven också är uppfyllda. Det kan dock saknas standarder på viktiga säkerhetsområden. I vissa fall diskuteras om en standard ger sådant skydd att de väsentliga säkerhetskraven är uppfyllda. En sådan diskussion pågår om standarden SS-EN 71-9 om organiska kemikalier i leksaker. I sådana fall ska leksaken vara typgodkänd av ett anmält organ innan den får CE-märkas och placeras på EU-marknaden.

Observera att CE-märkningen inte garanterar att leksakerna är säkra när det gäller kemikalier. Det har förekommit att leksaker CE-märkts utan att motsvarande förpliktelser varit uppfyllda.

Bestämmelser om CE-märkning finns i lagen (1992:1534) om CE-märkning.

³ Direktiv 67/548/EEG om klassificering, förpackning och märkning av farliga ämnen.

⁴ Direktiv 1999/45/EEG om klassificering, förpackning och märkning av farliga preparat

4.2 Kemikalielagstiftningen

Svenska miljöbalken (1998:808) innehåller grundläggande miljöbestämmelser, och i 14 kap regleras kemiska produkter. Regeringen har med stöd av balken utfärdat en rad olika förordningar, t.ex. förordningen (1998: 941) om kemiska produkter och biotekniska organismer och förordningen (1998: 944) om förbud m.m. i vissa fall i samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter⁵. Kemikalieinspektionen har med stöd av bemyndigande i ovan nämnda förordningar utfärdat bindande föreskrifter i KIFS (1998:8) om kemiska produkter och biotekniska organismer och KIFS (2005:7) om klassificering och märkning av kemiska produkter.

De svenska bestämmelserna på kemikalieområdet är till stor del ett genomförande av olika EG-regler som syftar till total harmonisering inom EU. Det förekommer fortfarande vissa svenska detaljbestämmelser på kemikalieområdet som enbart är av nationellt ursprung, främst ännu gällande regler av äldre datum som tillkommit före Sveriges inträde i EES och EU. I takt med att EG-regleringen blir allt mer omfattande, ersätts tidigare nationella regler på det området.

Nedan ges en kort sammanställning över kemikalierregler som rör leksaker. För lagtexterna i sin fulla lydelse se www.kemi.se/lagar

Kemiska produkter

För kemiska produkter finns detaljerade regler om bedömning av farliga egenskaper, produktinformation som lämnas genom förpackningsmärkning av hälso- eller miljöfarliga produkter eller säkerhetsdatablad. Det finns också krav på förpackningens utformning. Kemiska produkter ska anmälas till KemIs produktregister.

Kemiska produkter som är avsedda för konsumentbruk får inte innehålla ämnen som är klassificerade som cancerogena, mutagena eller reproduktionsstörande (CMR-ämnen), kategori 1 och 2.

Varor

I miljöbalkens andra kapitel finns allmänna hänsynsregler med krav på verksamhetsutövare avseende kunskap, försiktighetsmått och val av mindre farliga produkter. I 2 § ställs krav på att alla ska skaffa den kunskap som behövs för att skydda människors hälsa och miljön mot skada och olägenhet.

Allmänna aktsamhetsregeln i 3 § ålägger alla verksamhetsutövare att vidta nödvändiga försiktighetsmått som behövs för att förebygga, hindra eller motverka skada på människors hälsa eller miljön.

Produktvalsregeln i 6 § ställer krav på att produkter som kan befaras medföra skada på människors hälsa eller i miljön ska undvikas om de kan ersättas med mindre farliga produkter.

Om varor eller kemiska produkter kan befaras medföra skador på människors hälsa eller miljön krävs att tillverkare och importörer informerar om detta.

Särskilda begränsningar

Vissa farliga kemiska ämnen har förbjudits eller starkt begränsats på EG-marknaden. Bestämmelser om detta har samlats i det s.k. begränsningsdirektivet⁶. I 10 kap KIFS 1998:8 har Sverige fört in de begränsningar av vissa kemiska ämnen som EU enats om i begränsningsdirektivet.

- **Flamskyddsmedel** begränsas i 4 a § där det står att varor, eller flamskyddade delar till dessa, som innehåller pentaBDE (pentabromerade bifenyler; C₁₂H₅Br₅O) eller oktaBDE (oktabromerade bifenyler; C₁₂H₂Br₈O) i högre halt än 0,1 viktprocent inte får släppas ut på marknaden.

⁵ Det finns fler regeringsförordningar inom Kemikalieinspektionens område, men dessa berörs inte här, eftersom de bedöms ha mindre relevans just i detta sammanhang.

⁶ Direktiv 76/769/EEG

- **Nickel** begränsas i 9 § där det står att nickel och dess föreningar inte får användas i varor som är avsedda att komma i direkt eller långvarig kontakt med huden om mängden nickel som avges överskrider 0,5 µg/cm²/vecka.
- **Azofärger** som kan brytas ner till cancerframkallande arylaminer får inte förekomma om halten arylaminer överskrider 30 ppm (11 a §). En specifik azofärg, s.k. blått färgämne, anses som särskilt farlig och får inte användas i koncentrationer över 0,1 viktprocent (11 c §).

För mjukgörarna ftalater har EU beslutat om gemensamma förbud och begränsningar som träder i kraft 16 januari 2007. Dessa regler finns i direktiv 76/769/EEG och kommer att införlivas i 10 kap. KIFS 1998:8. Regler kommer att innebära:

- Totalförbud för de tre **ftalaterna DEHP, DBP och BBP** i alla leksaker och barnvårdsartiklar.
- Ytterligare tre **ftalater, DINP, DIDP och DNOP**, får inte användas i leksaker och barnvårdsartiklar som kan stoppas i munnen.

Svenska särregler som upphör inom kort

Svenska särregler finns i förordningen (1998:944) om förbud m.m. i vissa fall i samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter I § 16a sägs att leksaker och barnartiklar som är avsedda för barn under tre år inte får säljas eller överlåtas om de innehåller mjukgörare i form av ftalater och som kan stoppas i munnen. Regeln kommer att upphöra när de EU-gemensamma reglerna om ftalater som beskrivs ovan träder i kraft 16 januari 2007.

I texten som följer står ”inte heller i övrigt får leksaker eller barnartiklar saluföras eller överlåtas om de innehåller eller har behandlats med kemiska produkter och därigenom kan medföra skador på människor”. Företagen måste med andra ord skaffa kunskap om leksakens kemiska innehåll respektive vilka kemikalier de är behandlade med innan de släpps ut på den svenska marknaden.

Nya regler för elektriska och elektroniska produkter

Den 1 juli 2006 trädde RoHS-direktivet (2002/95/EEG) i kraft. Reglerna finns införlivade i förordningen (1998:944) om förbud m.m. i vissa fall i samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter. De elektriska och elektroniska artiklar som omfattas av reglerna är förtecknade i bilaga 1 till WEE-direktivet (2002/96/EG). Leksaker ingår i kategori 7 med rubriken Leksaker samt fritids- och sportutrustning.

Reglerna innebär att användning av bly (Pb), kvicksilver (Hg), kadmium (Cd), sexvärt krom (Cr^{VI+}) samt flamskyddsmedlen polybromerade bifenylter (PBB) och polybromerade difenyletrar (PBDE) i elektriska och elektroniska produkter begränsas.

Den högsta tillåtna halt av dessa ämnen i homogent material är 0,1 viktprocent, utom för kadmium där högsta tillåtna halten är 0,01 viktprocent.

4.3 REACH – en ny kemikalielagstiftning inom EU

En ny harmoniserad kemikalielagstiftning, REACH, håller på att utarbetas inom EU. REACH är en förkortning av Registration, Evaluation, Authorisation and restrictions of Chemicals. En viktig innebörd i den kommande kemikalielagstiftningen är att företag, som tillverkar kemiska ämnen, får ett tydligt ansvar att testa sina kemikalier med avseende på farliga egenskaper för människors hälsa eller miljö innan de får släppas ut på marknaden samt ansvar för att bedöma riskerna vid användningen av kemikalierna.

I nuvarande lagförslag finns vissa krav som gäller särskilt farliga ämnen⁷ även när dessa ingår i varor. Ett krav innebär att information om förekomst av särskilt farliga kemikalier i varan ska förmedlas

⁷ Substances of very high concern, SVHC, d.v.s. ämnen med allvarliga miljö- och hälsofarlighet .

längs produktionskedjan. Detta kan leda till att särskilt farliga kemikalier i varor kommer att bytas ut mot mindre farliga alternativ i en högre utsträckning än vad som görs idag.

4.4 Kosmetikadirektivet

Smink för barn omfattas precis som annan kosmetika av kosmetikadirektivet⁸. Detsamma gäller för leksakssmink som är avsett för t ex dockor. För smink finns specifika regler om bl.a. vilka kemiska ämnen och parfymer som får användas. Regler återfinns på Läkemedelsverkets hemsida www.mpa.se.

5. En giftfri miljö

Riksdagen har beslutat om miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö som är ett långsiktigt miljömål för Sverige att uppnå inom en generation. För att vi ska kunna nå detta slutmål har delmål formulerats. Enligt delmål 3 ska nyproducerade varor så långt det är möjligt vara fria från särskilt farliga ämnen. Till dessa räknas ämnen som är:

- långlivade och bioackumulerande
- cancerframkallande
- arvsmassepåverkande och fortplantningsstörande
- hormonstörande
- kraftigt allergiframkallande
- metallerna kvicksilver, kadmium och bly.

Redan befintliga varor, som innehåller ämnen med ovanstående egenskaper eller kvicksilver, kadmium samt bly, ska hanteras på ett sådant sätt att ämnena inte läcker ut i miljön.

Enligt delmål 4 ska hälso- och miljöriskerna vid användning av kemiska ämnen (som inte omfattas av delmål 3) minska fortlöpande. Under samma tid ska förekomsten och användningen av kemiska ämnen som försvårar återvinning av material minska.

Läs mer om målet på www.kemi.se / Giftfri miljö. För att se vilka ämnen som har särskilt farliga egenskaper, se KemI:s databas PRIO.

6. KemI:s tillsyn av företag

Lagstiftningen förutsätter att företagen känner till sitt ansvar och följer reglerna. Detta kontrolleras av tillsynsmyndigheterna som kan använda sanktioner vid överträdelse, t.ex. polisanmälan vid överträdelse av straffsanktionerade regler eller miljö sanktionsavgifter.

Kontrollen att lagstiftningen om leksaker följs, utövas av Konsumentverket genom marknadskontroller, tester och olika informationsaktiviteter. Konsumentverket får även anmälningar från allmänheten och konsumentvägledare om produkter som inte är säkra. Det kan exempelvis handla om leksaker där smådelar lossnar, men det kan också handla om föremål som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt. När produkter med misstänkt farligt kemikalieinnehåll anmäls, överlämnas ärendet i regel till KemI för vidare handläggning. KemI granskar att företag som sätter ut produkter på marknaden tar sitt ansvar och följer kemikalierglerna enligt miljö balkens 14 kapitel och produktsäkerhetslagen.

Den tillsyn som KemI vanligtvis utövar är regeltillsyn av kemiska produkter. Vid regeltillsyn kontrollerar KemI att företagen följer regler och föreskrifter för kemiska produkter. En viktig del handlar om att se till att företagen har korrekt märkning och rätt utformade säkerhetsdatablad för de kemiska produkter som överläts, liksom att produkterna anmäls till KemIs produktregister. Är

⁸ EU:s Kosmetikadirektiv 76/768/EEG, infört i Läkemedelsverkets föreskrifter LVFS 2003:5

produkten särskilt farlig ska företaget dessutom kunna visa att det har fått tillstånd för överlåtelse från Länsstyrelsen.

6.1 Systemtillsyn för varor

För varor finns, som tidigare nämnts, inte motsvarande regler som det gör för kemiska produkter, och regelverket gäller mer punktvist. Tillsynen av varor inriktas därför på företagens eget system för kemikaliekontroll, d.v.s. hur ett företag arbetar och är organiserat för att uppfylla sina skyldigheter när det gäller den egna kemikaliekontrollen. Vid inspektioner av denna typ ställs frågor om företagets system för kemikaliekontroll, företagets struktur, rutiner för inköp och försäljning samt krav gentemot leverantörer. Genom svaren framgår företagets kompetens i kemikaliefrågor och om de ställer tillräckligt hårda krav beträffande kemikalieinnehållet i sina varor. En viktig del av inspektionerna är att importörer/tillverkare kan redovisa att de varor de säljer inte är farliga för människors hälsa eller för miljön.

KemI genomför årligen inspektionsprojekt som fokuserar på kemikalier i varor. Exempel på inriktning av genomförda projekt är flamskyddsmedel⁹, antibakteriella substanser¹⁰ och varor avsedda för barn¹¹.

7. Inspektionsprojekt 2005 - Kemikalier i leksaker

Ett av 2005 års inspektionsprojekt gäller kemikalier i leksaker. Projektet har varit ett samarbete mellan KemI och Konsumentverket. I projektet har även Statens Forureningstilsyn (SFT) i Norge hjälpt till med s.k. XRF-analyser av leksaker för att detektera förekomst av vissa grundämnen.

Målet med projektet har varit att:

- kontrollera företagets kännedom om och efterlevnad av regler som omfattar leksaker
- kartlägga företagets kännedom om det kemiska innehållet i leksakerna, samt vilka risker dessa medför.

En målsättning har också varit att genom tillsynen öka företagets kunskap, vilket ger en förbättrad kemikaliekontroll hos företagen. Detta kan i sin tur leda till att farliga kemikalier i leksaker byts ut.

Eftersom KemI inte har ansvar för tillsynen av kosmetiska produkter har denna grupp inte ingått i projektet

8. Genomförande av inspektionsprojektet

8.1 Val av representativa företag

30 företag som tillverkar eller importerar leksaker valdes ut för inspektion.

Projektet inleddes med att konsumentvägledare runt om i Sverige köpte in drygt 80 leksaker samt tog reda på importör/tillverkare för dessa. De leksaksgrupper konsumentvägledarna inriktade sig på var:

- plast och gummileksaker till barn under tre år (ftalatreglerna)
- leksaker med elektroniska komponenter t.ex. pratande nallar och radiostyrda bilar (RoHS)
- kriter, lera och fingerfärg (leksaker direktivet)
- doftande leksaker (allergirisk).

⁹KemI (2004) Flamskydd 2003, PM nr 2/04, Sundbyberg, Sweden.

¹⁰ KemI (2005). Antibakteriella substanser och azofärgämnen i varor. PM nr 5/05, Sundbyberg, Sweden.

¹¹ KemI (2003) Varor och barn, PM nr 2/03, Solna, Sweden.

Som komplement till detta valde KemI ut:

- tre företag med ett brett sortiment av leksaker via Formex-mässa i Älvsjö
- två företag som importerar och säljer leksaker på marknader
- två stora restaurangkedjor som distribuerar leksaker via sina barnmenyer

8.2 Inspektion av företagen

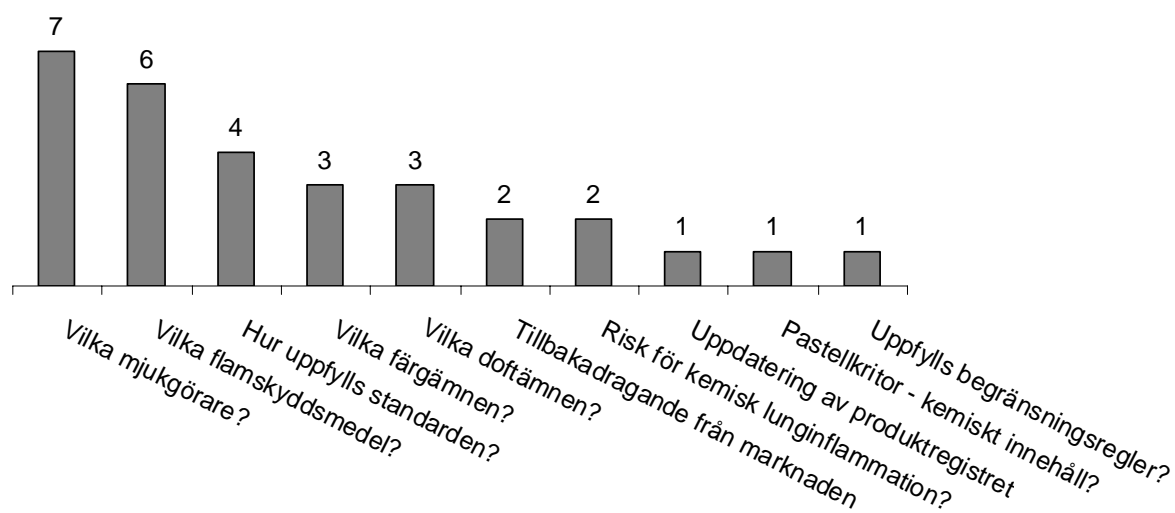
Samtliga 30 företag i projektet besöktes av KemI. Vid inspektionstillfället ställdes generella frågor till samtliga företag. Dessa handlade om företagets:

- verksamhet
- kunskap om kemikalier och gällande regler samt
- kunskap om de egna produkternas kemikalieinnehåll och hur de informerar sig om detta.

Vid inspektionstillfället begärde inspektörerna, om möjligt, även att få se företagets leksakssortiment. Utifrån företagets sortiment ställdes sedan mer specifika frågor. T.ex. ombads företagen att redovisa:

- vilka parfymämnen som använts i de parfymerade leksakerna med tanke på eventuell allergirisk
- vilka tungmetaller som finns i kriter, fingerfärger och modeller
- vilka flamskyddsmedel som använts i mjukisdjur
- hur de säkerställer att leksaker tillverkade av mjukplast (t.ex. badleksaker, dockor och bitringar) inte innehåller ftalater som mjukgörare
- hur de förbereder sig för den nya RoHS-lagstiftningen (fr.o.m. 1 juli 2006) om de hade elektroniska leksaker, t.ex. pratande nallar och leksakstelefoner
- vilka konserveringsmedel som ingick i produkter som fingerfärger och modeller
- viskositeten hos den mest lättflytande vätskan för en penna som innehöll två olivfärgade vätskor.

Hos sex av de 30 inspekterade företagen bedömde KemI att företagen hade bra egenkontroll och inspektionen avslutades på plats. De övriga 24 företagen förelades att inkomma med kompletterande uppgifter. Dessa redovisningskrav handlade exempelvis om vilka mjukgörare som fanns i leksaker av mjukplast eller om vilket flamskyddsmedel som använts i flamsäkra textila leksaker (figur 1).

Figur 1: Redovisningskrav på kompletterande uppgifter som ställdes till de inspekterade företagen.

8.3 Analys av kemiska ämnen i vissa leksaker

I samarbete med den norska tillsynsmyndigheten Statens Forureningstilsyn, analyserades ett urval av leksakerna med hjälp av en X-ray fractiometer (XRF). XRF-instrumentet visar vilka grundämnen som finns i ytskiktet på ett föremål. Genom att belysa föremålet med röntgen eller gammastrålning mäts energiövergångar. Varje grundämne skapar ett unikt mönster av energiövergångar som kan ses som ett fingeravtryck för ämnet.

Det finns vissa begränsningar med denna mätmetod. Bara ”tyngre” grundämnen går att mäta med XRF. Exempelvis kan man inte se om ett föremål innehåller ftalater då sådana är uppbyggda av ”lätta” grundämnen (kol, väte och syre). Vidare får man bara information om de ämnen som finns i leksakens ytskikt med denna analysmetod. För att få ett mätresultat som avspeglar totala kemikalieinnehållet i leksaken krävs mer omfattande analysmetoder.

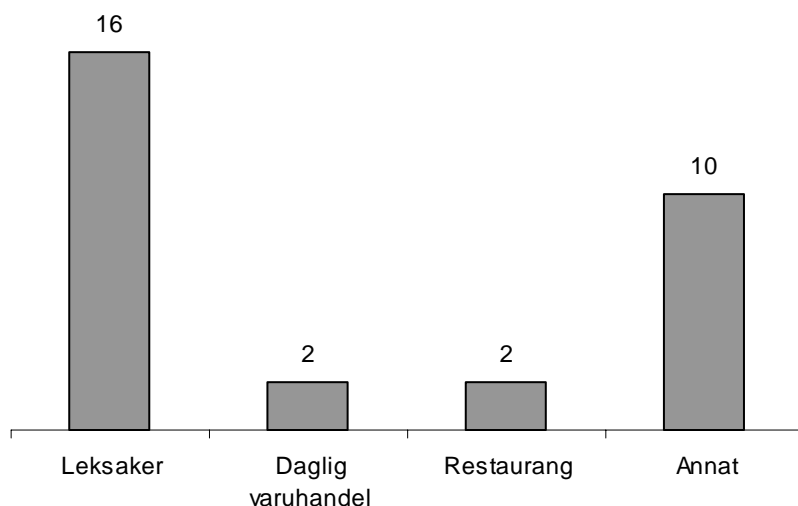
Urvalet av leksaker för analys baserades på ambitionen att täcka in de företag som ingick i projektet samt att så varierande leksaker som möjligt skulle analyseras. När det visade sig att några oljepastellkriter innehöll höga halter av bly och krom beslutade KemI att köpa in ytterligare kriter för analys. Olika kulörer ur 46 paket fingerfärger, modelleror och kriter¹² analyserades, samt 14 andra leksaker.

9. Resultat av inspektionsprojektet

9.1 Om företagen

Storlek och försäljning

Storleken på företagen som besöktes varierade från mindre tvåmansföretag till stora multinationella företag som TopToy och McDonalds. För drygt hälften av de inspekterade företagen är leksaker den huvudsakliga verksamheten (figur 2). Hos övriga företag är leksaker en liten del i ett bredare varusortiment, som exempelvis hos ICA och Teknikmagasinet. Så gott som alla inspekterade företag är grossistföretag.

Figur 2. De inspekterade företagens huvudsakliga verksamhet.

¹² Både vax- och oljepastellkriter analyserades, varav 31 var de sistnämnda. Även en biljardkriter analyserades.

Branschmedlemskap

Flertalet av leksaksföretagen, 20 av 30 de inspekterade företagen, är medlemmar i någon av de svenska leksaksbranschföreningarna Leverantörsförening för lek och hobby (LLH)¹³, där medlemmarna är tillverkare och importörer, Sveriges leksakshandlares riksförbund (SLR)¹⁴ för detaljister, Presentgrossisternas förening (PUFF), eller i den internationella branschföreningen ”ICTI internationell leksaksorganisation”. Vissa företag var medlemmar i El-Kretsen, som är näringslivets servicebolag för insamling och återvinning av elektriska och elektroniska produkter.

Leksakernas ursprung

25 av de 30 inspekterade företagen saknar helt egen tillverkning, medan övriga fem företag har egen produktion som en del av sin verksamhet. Det som tillverkas i Sverige är främst olika typer av träleksaker såsom träpussel och klassisk träjärnväg av olika fabrikat.

Vid inspektionerna framkom att plastleksaker, såsom sandleksaker och uppblåsta plastbollar, ofta tillverkas i Europa. Denna tillverkning sker främst i Italien och på Åland enligt uppgifter från de inspekterade företagen.

Att företag utan egen tillverkning skulle ha mindre kunskap om innehållet i den färdiga produkten var inte alltid självklart. Exempelvis har ett företag utan egen produktion en avdelning som jobbar fram idéer och ritningar av de leksaker som ska ingå i företagets barnmenyer. En fabrik i södra Kina tillverkar leksakerna efter den specificerade beställningen. Hela serien av leksaker tillverkas på en gång och stickprov tas ut och analyseras, dels på plats i Kina och dels på en filial till ett oberoende laboratorium i England. På detta sätt har företaget i stort sett samma kontroll av den färdiga produkten som om man skulle ha en egen produktion.

De leksaker som importeras till Sverige är ofta tillverkade i Kina. Flera av de inspekterade företagen åker själva till södra Kina och Hong Kong där det ordnas stora leksaksmässor två gånger om året. Detta för att bestämma vilka leksaker som ska importeras. Några företag uppgav att man vid dessa resor också åker runt till olika fabriker i södra Kina där den faktiska produktionen av leksakerna sker. Andra företag handlar genom så kallade Handelshus i Hong Kong där leksaker från en mängd olika tillverkare tillhandahålls. Dessa företag får leksaksprover skickade till sig i Sverige.

Åtta av de inspekterade företagen ingår i multinationella kedjor där leksakssortiment i stort bestäms centralt för hela europeiska marknaden. De svenska filialerna till dessa leksaksföretag saknar ofta egen kunskap om leksakernas innehåll av kemikalier.

9.2 Företagens kemikaliekunskap

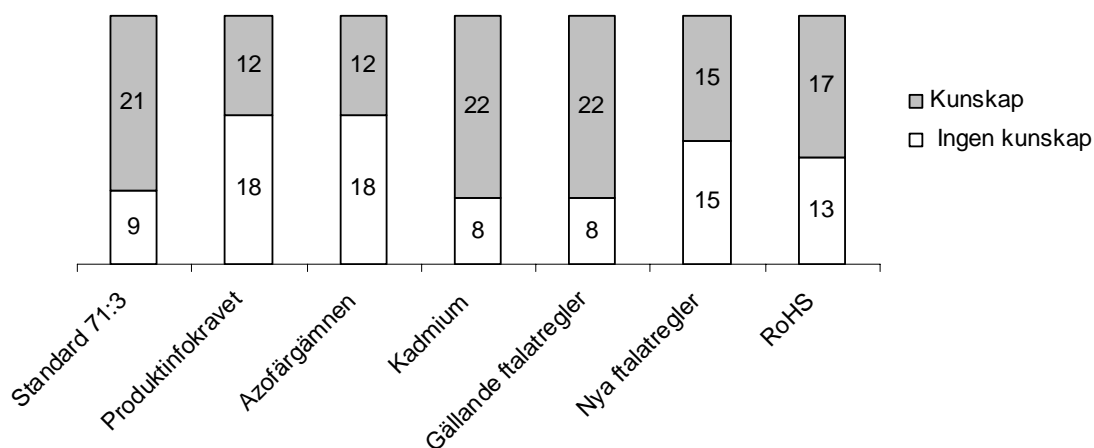
Företagens kompetens i kemikaliefrågor varierar. Hos många av de större företagen var man väl medvetna om att leksaker kan innehålla kemiska ämnen som kan ge användaren besvär och att användning och innehåll av en del kemikalier begränsas eller förbjuds i olika lagar. Dessa företag ingick ofta i multinationella koncerner som har egna avdelningar som jobbar med denna typ av frågor.

De mindre företagen visade sig ofta sakna insikt om att deras varor kan innehålla kemikalier som begränsas av lagstiftning. Dessa företag var dock medvetna om att vissa ämnen bör undvikas i leksaker. Kunskapen baserade sig då främst på information som inhämtats via media t.ex. ftalater, se figur 3. Flera företag var inte medvetna om att vissa leksaker, t.ex. modeller och fingerfärger, räknas som kemiska produkter. Som tidigare nämnts ska företag som ansvarar för införsel av kemiska produkter bl.a. vara verksamhetsanmälda och produkterna omfattas av lagstiftningen om kemiska produkter och ska klassificeras och märkas.

¹³ Har nyligen bytt namn till Swedish Toy Association.

Det visade sig att informationen om kemikalieinnehåll från de utländska leksaksleverantörerna till de inspekterade svenska företagen ofta är bristfällig eller obefintlig. Detta beror ofta på att de svenska leksaksimportörerna inte frågat eller ställt krav på leverantören om innehållet av kemikalier i leksakerna. Många av de svenska företagen tror felaktigt att CE-märkningen är en försäkran om att leksakerna är helt säkra även när det gäller kemikalier.

De regler som företagen kände till bäst var de svenska särreglerna för ftalater¹⁵ och kadmium¹⁶ där 22 av de 30 inspekterade företagen kände till dessa förbud (figur 3).

Figur 3. De inspekterade företagens kännedom om vissa kemikalierregler och om den standard som sätter gränser för migration av vissa ämnen (EN 71:3). De företag som saknade kunskap delades in i branschmedlemmar och icke branschmedlemmar.

De regler som var minst kända var den om informationskrav för varor som innehåller farliga kemikalier (produktinformationskrav)¹⁷ och förbudet av vissa azofärgämnen i textilier och läderartiklar¹⁸. Dessa båda regler kände bara 12 av de 30 inspekterade företagen till (figur 3). Nio av 30 företag kände inte till den standard, SS-EN 71:3, som hör ihop med leksaksdirektivet där gränsvärdena för migration av vissa ämnen uppges.

Information om reglerna för elektronik och elektroniska produkter, de s.k. RoHS-reglerna, visade sig ha nått ut till företagen. Drygt hälften av de inspekterade företagen har produkter som omfattas av de nya reglerna, och bara två av dessa företag saknade kunskap om de nya reglerna.

Det visade sig lätt för många av företagen att få information om det kemiska innehållet i leksakerna från sina leverantörer när krav på kompletterande uppgifter ställdes från Kemikalieinspektionen. I regel räckte det med e-post eller ett fax och företaget hade svaret på några dagar. Ibland behövdes ytterligare skriftväxling men efter två till tre veckor var frågan oftast besvarad. Det hände dock att inte heller leverantörer kände till innehållet i leksaken, kanske p.g.a. att de var enbart grossister.

¹⁵ 16a § förordning (1998:944) om förbud m.m. Leksaker och barnartiklar som är avsedda för barn under 3 år och som kan stoppas i munnen får inte säljas om ftalater tillsatts.

¹⁶ 1-4§ § förordning (1998:944) om förbud m.m. Förbud att använda kadmium som stabilisator, färgämne eller ytbehandling i varor

¹⁷ 3§ förordningen (1998:941) om kemiska produkter och biotekniska organismer

¹⁸ azofärgämnen

9.3 Leksaker med innehåll av farliga kemiska ämnen

Kritor med bly och krom

Vid XRF-analys av oljepastellkritor hittades, trots CE-märke, höga halter av bly och krom i de gröna, gula och orangea kritorna. Båda dessa ämnen begränsas starkt i leksaksstandarden EN-71:3. Då begränsningarna i leksaksdirektivet gäller migration av vissa metaller skickades fyra kritor (grön, gul, orange och röd) för ytterligare analys till ett ackrediterat laboratorium (Sveriges Provnings- och Forskningsinstitut, SP). Yttinnehåll av bly och krom mättes också på SP för att ge en uppfattning om noggrannheten på XRF-analyserna utförda av SFT (Norge) och KemI. De migrationsvärden som uppmättes överskred gränsvärdet för migration enligt leksaksstandarden med drygt 100 gånger. Ytanalyserna visade god överensstämmelse mellan det portabla XRF-instrumentet hos SFT och den ackrediterade mätmetoden hos SP.

Det som händer om ett barn får i sig av dessa kritor är främst att barnet får magont. Om barnet får i sig en större mängd kan även utvecklingen av nervsystemet påverkas. Risken att ett barn ska få i sig sådana stora mängder att hälsan ska påverkas bedöms av KemI som liten. KemI har informerat om kritorna vilket lett till uppmärksamhet i media¹⁹.

Det svenska grossistföretag som importerat kritorna, upphörde omedelbart med försäljning av kritorna på frivillig väg då de fick vetskap om det höga bly och krominnehållet i kritorna. KemI begärde att företaget skulle kontakta de butiker som man sålt kritorna till varpå företaget drog tillbaka de förpackningar som fanns ute i butikerna och destruerade dessa som farligt avfall. Totalt hade 266 förpackningar av kritorna redan sålts till konsumenter.

Efter denna upptäckt köpte KemI in ytterligare ett 30-tal olika märken av oljepastellkritor. Kritorna (grön, orange, röd och vit färg) analyserades av SFT med XRF. I två av kritförpackningarna hittade upp till 18 procent bly och höga halter krom. Då kontakt togs med den svenska importören av kritorna visade det sig att kritorna var inköpta på en mäsas i södra Kina. På förpackningen fanns texten *non-toxic* vilket gjorde att det svenska företaget kände sig tryggt och inte frågade efter certifikat. Även detta företag drog frivilligt tillbaka kritorna från försäljning. I övriga kritförpackningar hittades inga otillåtna metaller.

KemI skickade informationen om det höga innehållet av bly i de tre kritförpackningarna till övriga länder i Europa. Dels via CLEEN-nätverket²⁰, men även via en RAPEX notifiering²¹ (ref.nr 0095/06) via Konsumentverket.

Pennor med mineralolja

På lagret hos ett större leksaksföretag påträffades pennor som innehöll två flytande vätskor, en blåfärgad och en genomskinlig. Tidigare inspektionsprojekt har visat att det i liknande varor ingått lättflytande mineralolja som kan ge upphov till s.k. kemisk lunginflammation vid förtäring. Företaget förelades att redovisa vilka vätskor som ingick i de båda faserna samt deras viskositet. Vid inspektionstillfället redogjorde KemI för företaget om de risker som finns med lättflytande mineralolja. Företaget valde då att sluta sälja pennan eftersom man inte vill förknippas med tvivelaktiga leksaker.

Redovisningen från företaget visade att mineraloljan i pennan hade en viskositet som ligger i gränzonen för att vätskan ska ha de egenskaper som ger upphov till kemisk lunginflammation.

¹⁹ Tio tidningsartiklar och i två TV-inslag.

²⁰ CLEEN - Chemicals Legislation European Enforcement Network, är ett EU-nätverk för att koordinera och förbättra tillsynen av EU:s kemikalielagstiftning. För mer info se hemsidan: www.cleen-eu.net

²¹ RAPEX - Rapid Alert System for Non-Food Products, är ett EU-system för att uppmärksamma om farliga konsumentprodukter. För mer info se hemsidan: http://europa.eu.int/comm/dgs/health_consumer/dyna/rapex/rapex_en.cfm

Badmadrasser med högt innehåll av mjukgörare

Då redovisning av föreläggandet inkom från ett större företag som säljer mycket luftmadrasser och större bassänger visade det sig att deras produkter innehåller mycket höga halter, 30 procent, av mjukgöraren DEHP. Denna ftalat har av EU bedömts som reproduktionsstörande och kan komma in i kroppen via upptag genom huden. DEHP kommer att förbjudas i leksaker inom hela EU fr.o.m. 16 januari 2007.

Då företaget som säljer madrasserna inte frivilligt vill upphöra med försäljningen har KemI lagt ett förbud mot företaget att sälja dessa madrasser med hälsofarliga mjukgörare.

10. Diskussion och slutsatser

10.1 Bristande kemikaliekunskap hos många företag

Resultatet från inspektionsprojektet visade att företagen har bristande kunskap när det gäller kemikalier i leksaker. Bristerna gäller såväl regler som kemikalieinnehållet i de egna produkterna. Det är allvarligt att många företag förlitar sig på CE-märket och tror att det täcker alla risker med en leksak.

I allmänhet hade de mindre leksaksimportörerna dålig kunskap om kemikalielagstiftningen. Hos de större företagen som ingick i stora multinationella kedjor var kunskapen generellt bra, även om kunskapen inte var placerad i Sverige. Detta beror på att de större företagen har någon eller några anställda som ansvarar för dess frågor. Även mindre företag som samarbetar med stora multinationella företag hade bra kunskaper om kemikalielagstiftningen. Dessa uppgav att de fick kunskapen från samarbetet med de stora företagen.

10.2 Leksaker med innehåll av farliga ämnen

Trots att kunskapen var högre hos de större företagen var det ändå hos de stora och medelstora företagen leksaker med farliga kemiska ämnen påträffades. Företagen som sålde pastellkritor med höga blyhalter var ett medelstort och ett mindre. Pennan med mineralolja påträffades hos ett av de större företagen. Även företaget som marknadsför luftmadrasserna, vilka innehåller DEHP, är ett större företag.

10.3 Mer information behövs

Det är viktigt att kunskapen om kemikalier i leksaker ökar hos de berörda företagen så att barn och miljö inte utsätts för onödiga risker. Barn är generellt sett känsligare för kemikalier än vuxna och det vilar därför ett särskilt ansvar på de företag som tillhandahåller leksaker att säkerställa att produkterna är säkra.

Återförsäljare av leksaker bör ställa krav på sina leverantörer

Informationen om att en leksak innehåller farliga kemiska ämnen, som följer med varan genom alla handelsled, ger ökade förutsättningarna för importörerna av leksaker att ställa relevanta krav om t.ex. utbyte av farliga kemikalier. Därmed ökar möjligheterna att produkterna som når konsumenter är säkra.

Branschorganisationerna har en viktig roll

Den bristande kunskapen om lagstiftningen hos branschanslutna företag visar att organisationerna har en viktig uppgift när det gäller informations spridning och stöd till sina medlemmar i kemikaliefrågor. Branschorganisationen LLH har under våren 2006 utvecklat en lathund om gällande lagstiftning för olika typer av leksaker till sina medlemmar.

Informationsmöte 2006

KemI har under våren 2006 bjudit in branschen till en dialog om kemikalier i leksaker med syfte att informera om de gällande reglerna. Men det är också angeläget att företagen själva aktivt söker den kunskap de behöver och följer gällande regler. Reglerna finns bl.a. tillgängliga på www.kemi.se

Information om ämnen

I KemI:s databas PRIO finns information om ämnen och deras miljö- och hälsofarliga egenskaper. Här kan man söka information om prioriterade hälso- och miljöegenskaper i sitt riskminskningsarbete och se vilka ämnen som är särskilt farliga. Databasen finns tillgänglig för alla på www.kemi.se

10.4 Inspektionen av varor är viktig

Detta projekt har visat att det är viktigt att kontrollera regler om kemiska ämnen i varor, både för att uppmärksamma företagen på att det kan finnas risker med kemiska ämnen i varor och för att minska sådana risker. De inspekterade företagen får information och kunskap om lagstiftningen och många företag förbättrar sitt långsiktiga kemikaliekontrollarbete. Myndigheten får en bra bild av företagens egenkontroll och varornas kemiska innehåll. Detta är viktigt eftersom det inte finns något register över varors kemiska innehåll och det annars är svårt att få fram vilka ämnen som ingår. Genom inspektion av företag som levererar varor kan KemI ställa krav på redovisning av ingående ämnen och i förekommande fall även ställa krav på utbyte av farliga ämnen. Därmed inser de flesta företag nödvändigheten av att ställa krav på sina leverantörer om kemikalieinnehåll i produkterna, hålla sig uppdaterade på kemikaliereglerna och att påbörja utbyte/avveckling av farliga kemikalier.

När varor med farligt kemiskt innehåll påträffas, såsom kritorna med höga halter av tungmetaller och pennor med mineralolja, blir det tydligt hur viktigt det är med kunskap om varors kemiska innehåll. På kemiska produkter finns förpackningsmärkning som beskriver farligheter med produkten, utformad efter detaljerade regler om hur ämnen ska klassificeras och märkas. För kemiska produkter som innehåller lättflytande mineralolja finns även stränga förpackningsregler om barnskyddande förslutning och kännbar varningsmärkning då de säljs till konsumenter.

Om man betraktar kritorna med innehåll av bly som en kemisk produkt ska de klassificeras och märkas enligt gällande EU-regler. Ett innehåll på tio procent bly skulle ge kritorna klassificering som giftiga med tillhörande risk och skyddsfraser. För köp av giftig kemiska produkter krävs speciella tillstånd vilket ofta gör att privatkonsumenter måste avstå från inköp. Reglerna på varuområdet ger inte konsumenten samma skydd.

10.5 Framtida handel med leksaker

Genom att ställa krav vid inköp kan företag förebygga att människa eller miljö påverkas negativt av kemiska ämnen i leksaker. För att kunna ställa rätt krav krävs kunskap. Kunskap om gällande regelverk är viktig, men det är lika viktigt att på ett mer övergripande sätt öka medvetenheten om kemikalier. Det kan göras genom materialval, genom undersökning av vad de olika materialen innehåller och vilka kemiska ämnen som är särskilt farliga. Företag som sätter sig in i miljömålet Giftfri miljö och aktivt söker kunskap om kemiska ämnen har ett stort försprång. Det är de företag som är bäst rustade när nya reglerna kommer bl.a. genom den nya kemikalielagstiftningen REACH.

Inom ramen för Regeringens dialog med dagligvaruhandeln, *Framtida Handel*, pågår ett samarbete mellan svenska företag, kommuner, regioner och regeringen för att uppnå en hållbar utveckling av handeln med dagligvaror. Detta samarbete kan användas som inspirationskälla även för produkter som inte betraktas som dagligvaror. Samarbetet bygger på frivilliga överenskommelser och på dialog. Inom *Framtida handel* har en vägledning arbetats fram som hjälp för företag att ställa produktkrav när det gäller kemikalier. Vägledningen publiceras under 2006.

Läs mer på www.framtidahandel.se

Bilagor

Bilaga 1: Inspekterade företag

Alrico Försäljning AB
Bergsala AB
BIC Nordic AB
BRIO AB
Burger King AB
DAMU Import/Export AB
Egmont Kärnan AB
Grossistservice på Söder AB
Horisontimporten AB
ICA Sveige AB
IGT AB
Inter Agenturer AB
JaBaDaBaDo AB
John Wennerström & Co AB
Kariboo International AB
Leksam AB
Makado Nordic AB
Micki Leksaker AB
Microsoft
Nikko Sverige AB
Nordisk Film AB
Robetoy
Royal World Trading
Runsven AB
Sense Försäljning AB
Svenska Mc Donalds AB
Teknikmagasinet Sweden AB
TOP-TOY A/S, Danmark, filial Sv
Umbria gifts and tools AB
Viking Toys AB

Bilaga 2. Regler som omfattar kemikalier i varor

Nedan följer en kort sammanfattning av de vanligaste reglerna som finns på leksaksområdet. Reglerna hittas på Kemikalieinspektionens hemsida: www.kemi.se.

Miljöbalk (1998:808):

- 2 kap. Allmänna hänsynsreglerna
- 14 kap. Kemiska produkter och biotekniska organismer

Produktinformationskrav

I 3 § förordning (1998:941) om kemiska produkter står att det informationskrav som gäller för kemiska produkter enligt miljöbalken²² även gäller för varor. Exempel då informationskravet är aktuellt för leksaker är t.ex. om de innehåller parfymer (information om allergirisk), konserveringsmedel (information om allergi och irritation), formaldehyd (information om allergi och cancer).

Förekomst av kemikalier

I 16 a § i samma förordning sägs även att inte heller i övrigt får leksaker och barnartiklar saluföras eller överlåtas, om de innehåller eller har behandlats med kemiska produkter och därigenom kan befaras medföra skador på människor. Företag måste med andra ord skaffa sig kunskap om leksakernas innehåll respektive vad de är behandlade med.

Begränsningar enligt 9 respektive 10 kapitel²³ i KIFS 1998:8 om kemiska produkter och biotekniska organismer

Azofärger:

11a §, azofärgämnen får inte användas i textilier och läderartiklar som kan komma i direkt kontakt med människors hud eller munhåla under längre tid, om färgämnena kan spjälkas till vissa förbjudna arylaminer som anges i EU-direktivet 2002/61/EG i koncentrationer som överstiger 30 ppm.

11c §, azofärgämnen som anges i direktiv 2003/3/EEG, s.k. blått färgämne, får inte släppas ut på marknaden eller användas som färgämne eller beståndsdel i beredningar i en koncentration över 0,1 viktprocent vid färgning av textilier och läderartiklar.

Flamskyddsmedel:

4a §, varor, eller flamskyddade delar till dessa, som innehåller pentaBDE (pentabromerade bifenyler; C₁₂H₅Br₅O) eller oktaBDE (oktabromerade bifenyler; C₁₂H₂Br₈O) i högre halt än 0,1 viktprocent får inte släppas ut på marknaden.

Nickelregler:

9 §, nickel och dess föreningar får inte användas i varor som är avsedda att komma i direkt eller långvarig kontakt med huden om mängden nickel som avges överskrider 0,5 µg/cm²/vecka.

Kadmium

9 kap. 1-5 § i KIFS 1998:8 finns ett förbud att använda kadmium för ytbehandling, som stabilisator eller som färgämne. Förbudet gäller även att yrkesmässigt saluföra, överlåta eller för import av varor som har ytbehandlats med ett kadmiumämne eller som innehåller ett sådant ämne som stabilisator eller som färgämne. Observera att detta är en svensk särregel. Enligt EUs-begränsningsdirektivet 76/769/EEG (ändrat genom 91/338/EEG) finns det en tillåten maxhalt av kadmium på 0,01 viktprocent.

²² I 14 kap. 8 § miljöbalken står att den som tillverkar, till Sverige för in eller på marknaden släpper ut en kemisk produkt eller bioteknisk organism, skall genom märkning eller på annat sätt lämna de uppgifter som behövs till skydd för människors hälsa och miljön (produktinformation).

²³ Enligt direktivet 76/769/EEG

Förordning (1998:944) om förbud m.m i vissa samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter

Ftalater:

16 a § Leksaker och barnartiklar som är avsedda för barn under tre år och som kan stoppas i munnen får inte saluhållas eller överlåtas om ftalater har tillsatts.

För ftalater är nya EU-harmoniserade begränsningsregler utformade i direktivet om ftalater i leksaker och barnvårdsartiklar som träder i kraft 16 januari 2007. Dessa regler kommer att införlivas i 9 kap. KIFS 1998:8. De nya reglerna totalförbjuder ftalaterna DEHP, DBP, BBP i alla leksaker och barnartiklar, samt ftalaterna DINP, DIDP och DNOP i leksaker och leksaksartiklar som kan stoppas i munnen, i koncentrationer som överstiger 0,1 viktprocent uttryckt i massa av det mjukgjorda materialet i leksaker och barnvårdsartiklar.²⁴

RoHS – begränsning av vissa ämnen i elprodukter

Genom RoHS-direktivet (2002/95/EG), infördes från och med 1 juli 2006 begränsningar av bly, kvickvilver, kadmium och sexvärtkrom, samt bromerade flamskyddsmedel polybromerade bifenyler (PBB) och polybromerade difenyletrar (PBDE) i elektriska och elektroniska artiklar. Maxhalt i homogent material, enhetlig sammansättning t.ex. plast, glas, metall, är satt till 0,1 viktprocent. För kadmium där maxgränsen är satt till 0,01 viktprocent.

RoHS är införlivad i svensk lag genom 11 §§ a-c ändringsförordning (2005:217) till förordning (1998:944) om förbud m.m. i vissa fall i samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter samt genom 40-41 §§ i ändringsföreskrift (KIFS 2005:6) till Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 1998:8) om kemiska produkter och biotekniska organismer.

Omfattningen av elektriska och elektroniska artiklar är uppräknad i bilaga 1 till ett annat direktiv s.k. WEEE-direktivet (2002/96/EG). Regeln är införd i förordningen (2005:209) om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter. Leksaker ingår i kategorigrupp nummer 7 med rubriken Leksaker samt fritids- och sportutrustning.

²⁴ DEHP = bis (2-etylhexyl)ftalat, CAS-nr: 117-81-7; DBP = dibutylftalat, CAS-nr: 84-74-2; BBP = bensylbutylftalat, CAS-nr: 85-68-7; DINP = diisononylftalat, CAS-nr: 28553-12-0 resp 68515-48-0; DIDP = diisodecylftalat, CAS-nr: 26761-40-0 resp 68515-49-1; DNOP = di-n-oktylftalat, CAS 117-84-0

Bilaga 3. EN 71-standarder för leksakers säkerhet

Nedan följer en kort sammanfattning av innehållet i leksaksstandarder, EN 71, om leksakers säkerhet. Kan beställas via SIS hemsida: www.sis.se.

SS-EN 71-1. Mekaniska och fysikaliska egenskaper

Standarden avser att skydda emot bl.a kvävning, strypning, klämskador, skärskador, fallskador, ögonskador, drunkning, hörselskador mm. och handlar om lösa och små delar, som måste vara över en viss storlek. Testcylindrar finns att beställa via Konsumentverket.

SS-EN 71-2. Flamsäkerhet

Standard är avsedd att rensa bort leksaker som är lättantändliga och därigenom utsätter barn för risk för brandskador. I standarden anges de typer av brännbart material som är förbjudna för tillverkning av alla leksaker, samt de krav som gäller för brännbarheten hos vissa leksaker när de utsätts för en mindre antändningskälla.

De leksaker som anses innebära de största farorna är peruker, masker, maskeraddräkter, lektält och stoppade mjuka leksaker. I standarden anges gränsvärden för brinntid, hur stor del av leksaken som ska kvarstå efter eventuell brand och flammans spridningshastighet.

SS-EN 71-3. Migrering av vissa ämnen

Standarden specificerar krav och testmetoder för migration av antimon, arsenik, barium, kadmium, krom, bly, kvicksilver och selen i olika leksaksmaterial. Dels anges migrationsgränserna för de olika ämnena, dels anges vilka material som omfattas. Även hur analyserna ska utföras beskrivs för de olika materialen som omfattas av standarden.

SS-EN 71-4 Kemilådor

Standarden räknar upp de 50 ämnen/föreningar som får användas för kemiska experiment, s.k. kemilådor. Även maxhalter är angivna. Exempel på ämnen/föreningar som får användas är natriumhydroxid, saltsyra, socker, väteperoxid, urea, zink, ammonium-, järn-, kalcium-, koppar-, natrium-, magnesium- och kaliumföreningar. Denaturerat sprit får säljas, men inte i samma förpackningar som leksaken.

För kemilådor ställs krav på märkning av behållare och förpackningar med namn på ingående ämnen, farosymbol och farobeteckning. På den yttre förpackningen ska tillverkarens eller importörens namn, adress samt telefonnummer anges. I kemilådorna ska användningsinstruktioner bifogas med eventuell risk- och skyddsinformation för de individuella experimenten. Även en sammanställning av alla ingående ämnen ska anges, med tillhörande risk- och skyddsfraser samt första hjälpen åtgärder. All information ska ges på det nationella språket.

SS-EN 71-5. Kemiska leksaker (hobbyutrustning utom kemilådor)

Standarden omfattar bl.a. cernitleror av plast (PVC), fotografiska framkallningsskit, set för gipsgjutning och limmer, lacker, lösningsmedel till modellbyggnader. De ftalater som får ingå namnges i standarden. Även positivlistor av lösningsmedel som får användas i limmer/lacker/färger ges i standarden.

SS-EN 71-7. Fingerfärger

I standarden definieras fingerfärg som pasta eller geléliknande, färgade beredningar särskild framtagna för barn, som appliceras direkt på lämpliga ytor med fingrarna och händerna.

Standarden ställer hårdare krav vad gäller gränser för migrering av vissa kemiska grundämnen än i EN 71-3. I standarden finns en lista över de färgpigment som får förekomma i fingerfärg, en lista över vilka konserveringsmedel som får förekomma samt i vilka halter, och vilka ingredienser som är vanligt förekommande i fingerfärger.

SS-EN 71-9. Organiska kemikalier - krav

Standarden berör de organiska kemikalier som kan klassificeras till grupperna lösningsmedel, konserveringsmedel, mjukgörare, flamskyddsmedel, monomerer, biocider (träskydd), syrabehandling och färgämnen. Den omfattar migrering av vissa organiska ämnen i leksaker som barn kan äta av, suga/tugga på, inandas, och som kan komma i kontakt med hud och ögon. Begränsningar av specifika ämnen anges i tabeller för respektive material.

Specifikt begränsas användning av de vätskor som är åtkomliga i leksaker. Dessa får inte vara klassificerade som mycket giftiga, giftiga, hälsoskadliga, korrosiva, irriterande eller sensibiliserande. Vidare får dessa vätskor inte innehålla ämnen som är klassificerade som carcinogena, mutagena eller reproduktionstoxiska (kat. 1 el. 2). Vätskorna får inte ha pH under tre eller över tio. Slutligen får leksakerna inte innehålla vätskor som är klassificerade med R65.

I EN 71-standardserien om leksakers säkerhetsregler finns också:

SS-EN 71-6 Varningssymbol *Ej lämplig för barn under 3 år*

SS EN 71-8 Gungor, rutschbanor och liknande aktivitetsleksaker avsedda för privat bruk inomhus och utomhus.

KEMIKALIEINSPEKTIONEN • Box 2 • 172 13 Sundbyberg • 08 519 41 100 • Fax + 08 735 76 98
e-post kemi@kemi.se • www.kemi.se